

ne vrijednostima umjetnosti kasnijih epoha, nego zajedno s njima čine najveća dobra svjetske kulture.

V. M. Zivov piše o bogohulnoj poeziji u sistemu ruske kulture krajem 18. i početkom 19. stoljeća, a J. M. Lotman daje kratak komentar uz taj članak. Broj završava radovima J. Mukašovskog o filmu: prvi je pokušaj strukturne analize glumačke individualnosti Ch. Chaplina u **Svjeta-lima velegrada**, a drugi tretira pitanja estetike filma.

Ivan Lozica

Tekst v tekste. Trudy po znakovym sistemam, 14, Red. J. Lotman, Učene zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta, 567, Tartu 1981, 96 str.

Lotmanov uvodni tekst daje nam izvrsnu sliku problema teksta u tekstu. Tekst je danas u žarištu interesa humanističkih znanosti, ali i kao svi pojmovi u modi i on je mnogoznačan. Promatramo li odnos teksta i jezika, jezik može biti shvaćen kao svojevrsna bit koja se u tekstu otjelovljuje, materijalizira — jezik pretihodi tekstu, tekst u jeziku nastaje. Jezik se uzima kao pankronijski zatvoreni sustav koji može rezultirati beskonačnim mnoštvom tekstova. Za razliku od lingvističke koncepcije teksta, teorija književnosti misli o tekstu kao o u sebi zatvorenom, dovršenom ostvarenju sa specifičnom imanentnom strukturom. Dok je u prvom slučaju jezik trajna pojava, a tekst njegovo ostvarenje u vremenu, ovdje tekst postaje nešto trajno ili nešto što stvara svoje vlastito unutrašnje vrijeme. Za teoriju književnosti tekst je primaran, a kôd kojim je kodiran, tj. jezik, iščitava se tek iz njega.

U općem sustavu kulture tekst ima dvije temeljne funkcije: adekvatno prenošenje značenja i rađanje novih smislova. Prva funkcija jest prenošenje konstantne informacije između pošiljaoca i primaoca. Razlika u poruci na ulazu i izlazu u slučaju prve funkcije jest rezultat tehničke ne-

savršenosti sustava, ali u slučaju druge funkcije ta je razlika bit djelovanja teksta. Unutrašnja raznorodnost teksta u drugom slučaju jest preduvjet — tekst toga tipa ne može biti adekvatno opisan u perspektivi samo jednog jezika. Višestruka kodiranost takvog teksta čini ga generatorom smisla, a ne prenositeljem. Tekst je ovdje »semiotički prostor u kojem uzajamno djeluju, interferiraju i hijerarhijski se organiziraju jezici«.

Lotman piše o Proppovim težnjama da iz različitih tekstova kao varijanti jednog teksta derivira jedan tekst — kôd i o Bahtinovoju koncepciji unutrašnje konfliktnosti teksta, piše o pragmatički teksta kao djelovanju teksta na nešto izvan teksta (drugi tekst, čitalac, kulturni kontekst). Pragmatičke veze mijenjaju strukturu teksta i nadovezuju smislove, ali ne mogu unositi u tekst kodove koji tamo već ne postoje. Pragmatički princip predstavlja aktivnu stranu funkcioniranja teksta kao takvog. Tekst traži sugovornika, to je dijaloška priroda spoznaje. Da bi djelovao, tekst traži drugi tekst. Vanjski se tekst u imanentnom svijetu drugog teksta transformira, ali se transformira i sam tekst u kojem se vanjski tekst našao — podtekstovi se transformiraju po za njih tuđim zakonima, stvaraju se nove poruke. Isto tako, unosimo li značajniji broj novih tekstova u kulturu (koju možemo shvatiti kao veliki tekst), ne samo da će se uneseni tekstovi prilagođivati strukturi kulture, nego će to potaknuti i samorazvoj te kulture.

Tekst u tekstu, kao retorička tvorovina toliko draga našem stoljeću, zaoštava moment igre u tekstu, potcrtava ulogu granica teksta. Lotman piše o baroknim prodorima slikarstva u skulpturu i obrnuto, o silasku kazališnog čina sa scene u publiku; riječ je o igri stvarnosti i uvjetovanosti svojstvenoj svakoj situaciji gdje imamo tekst u tekstu. Jednostavni oblik teksta u tekstu jest film u filmu ili predstava u predstavi, kodiranje podvostručenim kodom. Udvostručivanje je najjednostavniji način osvješćivanja organizacije teksta.

Motiv zrcala i motiv dvojnika pokazuju se kao važni oblici gradnje podtekstova s udvojenom strukturom. Zanimljiva je Lotmanova analiza **Majstora i Margarite M.** Bulgakova s obzirom na problem teksta u tekstu.

O filmu u filmu piše V. V. Ivanov, P. H. Torop o problemu **inteksta** (tekst u tekstu). J. I. Levin promatra strukturu pripovijedanja kao generatora smisla, analizirajući tekst u tekstu na primjeru pripovijedaka J. L. Borgesa. R. D. Timenčik piše o tekstu u tekstu kod arheologa, T. M. Nikolaeva analizira jednu pjesmu Ljermontova, a J. Skuratovski upozorava na znanstvene utjecaje H. de Saussurea, entomologa i geologa, na djelo njegova sina, lingvista F. de Saussurea.

Vrijednost ovog tematskog broja svakako je u tome što nas upućuje na razumijevanje kulture kao složenog teksta sačinjenog od hijerarhije tekstova u tekstovima i u mnogostrukom prepletanju tekstova. Dovođenjem tu Lotmanovu misao citatom: »Kako i sama riječ **tekst** uključuje u sebi etimologiju tkiva, možemo reći da takvim tumačenjem vraćamo pojmu **tekst** njegovo izvorno značenje.«

Ivan Lozica

Finitis duodecim lustris. Sbornik statej k 60-letiju prof. Ju. M. Lotmana, Sostavitel' Sergej Isakov, »Eesti raamat«, Tallin 1982, 176 str.

J. M. Lotman jedno je od najvećih imena suvremene teorije književnosti, najznačajniji predstavnik tartuske književnoteorijske škole, važnog sovjetskog semiotičkog centra pri Tartuskom državnom sveučilištu.

Iako je Lotman objavio mnoge radove i s područja povijesti književnosti i kulturologije, najznačajnija su mu strukturalno-semiotička istraživanja kojima je unaprijedio strukturalističku metodu u istraživanju književnosti i umjetnosti uopće. Od prvog njegovog rada u toj oblasti **O razgraničenju lingvističkog i književnoteorijskog shvaćanja strukture,**

preko dviju fundamentalnih knjiga koje su i kod nas prevedene (**Pre-davanje iz strukturalne poetike i Struktura umetničkog teksta**), radova o semiotici kinematografije i tipologiji kulture, raznih članaka i studija u značajnoj publikaciji »Trudy po znakovym sistemam« i drugdje, pa do novijih radova kao što su **Tekst i struktura publike** (1977) ili knjiga o romanu **Evgenij Onegin** A. S. Puškina (1980), Lotman neprestano već godinama ostaje u žarištu književnoteorijskih zbivanja u svijetu.

Mala knjižica posvećena šezdesetoj godišnjici njegova života sadržava čak trideset kratkih priloga. Osim članaka o Lotmanovu radu i životu (B. F. Jegorov) i materijala za bibliografiju njegovih radova (L. N. Kiseljeva, G. M. Ponomarjeva, I. A. Černov) ostali su prilozi sadržajem vrlo raznoliki. Ne preostaje nam drugo nego da se u letimičnom prikazu zadržimo na tekstovima bližim folklorističkom interesu, svjesni da je i drugačiji izbor moguć.

D. S. Liháčov upozorava na vezu riječi i vrta; od Platonove Akademije preko srednjovjekovnih samostanskih vrtova, renesansnih i baroknih parkova i nasada iz doba romantizma pa sve do naših dana pokazuje da hortikulturalna rješenja nisu samo »zelena arhitektura«, nego da u svim vremenima i svim stilovima vrtovi predstavljaju idealnu sliku prirode, svemira i djeluju kao »pročitana« priroda, kao djelo semiotičke umjetnosti.

B. A. Uspenski piše o simboličkim vremenima kod Slavena, o »čistim« i »nečistim« danima u tjednu i o zbrci koja je u shvaćanju vremena nastala kao posljedica istodobnog postojanja »narodnog« i »crkvenog« tjedna — dok »narodni« počinje ponedjeljkom, »crkveni« počinje nedjeljom.

A. J. Gurjevič u napisu o »velikoj« i »maloj« eshatologiji u kulturi zapadnoevropskog srednjovjekovlja pokazuje kako generalizacije stvorene proučavanjem likovnih fenomena ne izdržavaju provjeru analizom lite-